

PREZENTAREA INOVAȚIILOR ÎN LOGICĂ ALE LUI FRANZ BRENTANO ÎN CURSURILE UNIVERSITARILOR ROMÂNI: NAE IONESCU, NICOLAE BAGDASAR ȘI MIRCEA FLORIAN

TITUS LATES

După cum spune un comentator recent¹, Franz Brentano a propus prin prelegerile sale de la Würzburg din 1870–1871 o reformă a logicii, despre care credea că este o îmbunătățire esențială a viziunii tradiționale. Ideile sale au fost menționate apoi în *Psychologie vom empirischen Standpunkt*, tipărită în 1874, prin care le-a făcut cunoscute unui public mai larg². Prezentarea detaliată a teoriei sale a fost continuată și modificată în perioada 1874–1895, când a predat la Viena, unde a influențat o serie de gânditori, printre care Edmund Husserl și Kazimierz Twardowski³.

În România, Nae Ionescu este primul care se referă la contribuțiile în logică ale lui Brentano, în prelegerile sale de logică începute în anul universitar 1919–1920⁴.

Nicolae Bagdasar își amintește în memoriile sale despre cursurile lui Nae Ionescu, pomenind și faptul că acesta vorbea și despre Brentano: „Eram în anul al doilea la Facultatea de Filosofie și Litere din București când l-am cunoscut pe Nae Ionescu⁵. Se întorsese de la studii din Germania, unde stătuse mai mulți ani – Primul Război Mondial îl prinsese acolo –, și profesorul C. Rădulescu-Motru îl însărcinase să facă, în cadrul catedrei sale, un curs de logică. [...]// Vorbea despre

¹ Peter Simons, Brentano's Reform of Logic, în Idem, *Philosophy and Logic in Central Europe from Bolzano to Tarski. Selected Essays*, Dordrecht/Boston/London, Kluwer Academic Publishers, 2010, p. 13–40.

² O primă atitudine critică față de concepția logică a lui Brentano a apărut în articolul: J.P.L. Land, Brentano's logical innovations, în „Mind”, vol. 1, Issue 2, 1876, pp. 289–292.

³ Cursurile de logică propriu-zise ale lui Brentano au fost publicate târziu: Franz Brentano, *Die Lehre vom richtigen Urteil, nach den Vorlesungen über Logik mit Benützung anderer Manuskripte aus dem Gebiete der Erkenntnistheorie aus dem Nachlaß herausgegeben von Franziska Mayer-Hillebrand*, Bern, Franke Verlag, 1956. Până atunci, o parte din cuprinsul lor a fost cunoscută doar prin lucrarea elevului său: Franz Hillebrand, *Die neuen Theorien der kategorischen Schlüsse*, Wien, Alfred Hölder, 1891.

⁴ Cu puțin timp în urmă, un alt român, Nicolae Petrescu, l-a citat pe F. Brentano într-o lucrare despre „funcția negației în gândire” publicată la Leipzig – Nicholas Petrescu, *Die Denkfunktion der Verneinung. Eine kritische Verneinung*, Leipzig/Berlin, Druck und Verlag B.G. Teubner, 1914 –, în capitolul despre *diferitele puncte de vedere asupra formulării logice a negației* (*Die verschiedenen Ansichten über die logische Fassung der Verneinung*, p. 30–35).

⁵ N. Bagdasar s-a înscris la facultate în 1918; e vorba deci despre anul universitar 1919–1920.

lucruri pentru noi atunci cu totul noi, pomenind continuu câteva nume de filosofi germani contemporani – B. Bolzano, Fr. Brentano, Edmund Husserl, Carl Stumpf, H. Cohen, Paul Natorp, W. Windelband etc. –, luând poziție alături de idealismul kantian și de fenomenologie”⁶.

Constantin Rădulescu-Motru nu l-a menționat pe Brentano în cursurile sale de logică din 1914–1915. L-a amintit doar în prefața scrisă în 1942, printre autorii care au avut o atitudine opusă formalismului⁷. A vorbit însă în câteva rânduri despre Brentano în cursul de psihologie. Dacă îl urmărim, observăm că, la un moment dat, s-a referit și la un aspect logic, spunând că Brentano a afirmat pentru judecata logică o natură deosebită de aceea a asociației așa cum era susținută de Berkeley și Hume⁸. Probabil la aceste cursuri a auzit prima dată Nae Ionescu despre concepția lui Brentano, aflând mai multe în timpul studiilor ulterioare de la Göttingen și München. La Göttingen l-a auzit și pe Husserl în toamna anului 1913 și începutul anului 1914 și a citit, decepționat, *Ideen zur einer Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie*, care tocmai apăruse. În țară citise, de la profesorul său Rădulescu-Motru, *Logische Untersuchungen*⁹. Teza – *Die Logistik als Versuch einer neuern Begründung der Mathematik* – pe care a redactat-o în anul 1916, a susținut-o în 1919 la Universitatea din München.

În cursurile lui Nae Ionescu, tipărite mult mai târziu, întâlnim prima referire la Brentano în cursul de *Istoria logiceii* din anul 1924–1925, când abordează „consecințele logiceii kantiene”, încadrându-l în zona logicismului, fenomenalismului și psihologismului: „Pe acest formalism al logiceii kantiene se greșează și ultima, și poate cea mai însemnată, din direcțiunile logice contemporane. Ce este sau cum se numește, propriu-zis, cu un nume, această direcțiune logică n-aș putea să vă spun. Pentru orientarea d-voastră, trebuie să amintesc că în această direcțiune intră gândiri foarte variate ca mentalitate, intră Lotze, Brentano, Husserl, Burali-Forti, Whitehead, Russell și Couturat, din Franța. Vasăzică: logică, fenomenalism, cunoștință și gramatică logică, patru școli”¹⁰.

Despre psihologism și logică, spune că primul curent „a fost o consecință a subiectivizării vieții în genere”, iar cel de-al doilea, spre care se îndreaptă Husserl „provine tocmai din necesitatea de schimbare de unghi de vedere”. I se pare ciudat că toți acești cugetători stau sub influența directă a lui Aristotel, iar pe Brentano îl numește „unul dintre cei mai mari comentatori ai lui Aristotel”: „Psihologismul a fost

⁶ Nicolae Bagdasar, *Opere II: Portrete*, ediție îngrijită de Rodica Pandelescu și Gh. Vlăduțescu, prefață de Nicolae Bagdasar, postfață și note de Gh. Vlăduțescu, București, Editura Academiei Române, 2006, p. 81, 82. Fragmentul (după: F.D.N.I., mss., f. 3) e menționat și în Dora Mezdrea, *Nae Ionescu. Biografia*, vol. I, ediția a doua, revăzută și adăugită, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2005, p. 321.

⁷ C. Rădulescu-Motru, *Lecții de logică. Logica genetică, Metodologia, Teoria cunoștinței*, București, Casa Școalelor, 1943, p. 12.

⁸ C. Rădulescu-Motru, *Curs de psihologie*, București, Cultura Națională, 1923, p. 173; ed. a 2-a, București, Editura Librăriei Socec & Co. S.A., 1929, p. 181; ed. îngrijită de Alexandru Boboc, Alis Alexă, București, Editura Academiei Române, 2017, p. 192.

⁹ Apud Dora Mezdrea, *Nae Ionescu. Biografia*, vol. I, ediția a doua, revăzută și adăugită, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2015, p. 226.

¹⁰ N. Ionescu, *Istoria logiceii*, [Universitatea din București. Facultatea de Litere și Filosofie], 1924–25. Apud Nae Ionescu, *Opere*, vol. III, *Cursuri de logică, I*, ediția a doua, ediție îngrijită de Marin Diaconu și Dora Mezdrea, 2017, p. 82.

o consecință a subiectivizării vieții în genere, absolutismul acesta logic către care se îndreaptă Husserl și cu logistica provine tocmai din necesitatea de schimbare de unghi de vedere. Este ciudat că toți acești cugetători stau sub influența directă a lui Aristotel. Brentano este unul dintre cei mai mari comentatori ai lui Aristotel”¹¹.

Referindu-se apoi direct la Brentano și Husserl, Nae Ionescu consideră că această *nouă logică* va prezenta anumite caractere comune cu vechea logică: un fel de presupuziție substanțialistă, un fel de orientare spre obiect, menționând că nu trebuie uitat faptul că vine după Renaștere și „perioada scientistă”: „Vasăzică, *logica nouă* probabil că va prezenta anumite caractere comune cu vechea logică. Aceste caractere comune sunt un fel de presupuziție substanțialistă, un fel de orientare înspre obiect; și anume Brentano, Husserl și logistica fac aceasta. Dar logica aceasta nouă nu trebuie să uitați că vine după Renaștere și după perioada scientistă”¹². Caracterizarea este reluată în încheierea cursului de istorie a logicii din 1929–1930, când vorbește despre tipurile de logică¹³.

În cursul de logică din 1927–1928 va vorbi despre Brentano în lecția despre „judecata impersonală”, exprimându-și o părere similară cu acesta în ce privește „nota existențială”, dar o altă părere în ce privește „afirmarea și negarea”: „Noi am spus că o judecată este întotdeauna răsfrângerea în conștiință și exprimarea unui fapt. Și anume, în așa fel, încât această exprimare a faptului să închidă nota existențială. Zic că o judecată este pur și simplu exprimarea unui fapt și nu afirmarea sau negarea unui fapt, cum spun multe dintre logicele psihologizante, cum este aceea a lui Franz Brentano. // Vasăzică, exprimarea unui fapt, dacă vreți, înregistrarea unui fapt este tot așa de exactă, tot așa de logică și de puțin psihologică”¹⁴.

Păreră diferită față de Brentano și-o reiterează în următorul capitol, despre „clasificarea judecăților după calitate și modalitate”: „Se spunea de obicei în logica ceva mai veche că întotdeauna o judecată afirmă sau neagă un conținut. Adică, se spunea – așa cum deosebea și Brentano judecățile – că un conținut oarecare, luat la cunoștința noastră și valorificat de cunoștința noastră, dă ceea ce noi numim o judecată; dar că această valorificare a cunoștinței noastre poate să fie de două feluri: sau să afirme conținutul, sau să-l nege, afirmațiunea și negațiunea fiind cele două fețe deosebite ale calității judecăților. // Cu alte cuvinte, o *judecată afirmativă* de tipul «Calul este un animal» însemnează un fel de părere aprobativă de apropiere a conștiinței noastre față de conținut; iar contrariul acestei atitudini ar fi negațiunea; de pildă: «Calul nu este automobil». // Mie mi se pare că opozițiunea judecății afirmative și a judecății negative este absolut nefondată, mai ales când este vorba de o clasificare a judecăților”¹⁵.

Cursurile lui Nae Ionescu l-au stimulat în lectură pe Nicolae Bagdasar, după cum aflăm în continuare din amintirile sale: „Pe mine personal mă impresionase

¹¹ *Ibidem*, p. 83.

¹² *Ibidem*, p. 97.

¹³ Cf. Nae Ionescu, *Istoria logicei – al doilea curs 1929–1930*, București, Imprimeria Națională, 1941. Apud Nae Ionescu, *Opere*, vol. IV, *Cursuri de logică*, 2, ediție îngrijită de Marin Diaconu și Dora Mezdrea, 2017, p. 157.

¹⁴ Nae Ionescu, *Curs de logică*, note stenografiate de Teodor Ionescu, [Facultatea de Litere și Filosofie din București], 1927–1928. Apud Nae Ionescu, *Opere*, vol. III, *Cursuri de logică*, 1, ed. cit., p. 289.

¹⁵ *Ibidem*, p. 295.

sprijinirea afirmațiilor lui pe nume care nu-mi erau familiare, fiindcă, deși utilizam pentru lectură limba germană, nu ajunseseam să mă ocup de filosofia germană din secolul al XIX-lea și de la începutul secolului XX. Mărturisesc că fără să înțeleg cum trebuiau expuse de către Nae Ionescu ideile acestor filosofi și fără să-mi dau seama de legătura pe care o făcea el între ceea ce voia să susțină și acele idei, el m-a stimulat să studiez teoriile și sistemele lor și să mă introduc, prin ei, în filosofia germană contemporană. Un lucru care mi-a prins enorm. Studiind temeinic pe Fr. Brentano și pe discipolii lui, fenomenologia, școala de la Marburg și școala badică și pe ceilalți neokantieni din afara școlilor, mi-a venit apoi foarte ușor să-mi apropriei restul filosofiei germane contemporane”¹⁶.

Bagdasar și-a continuat studiile la Berlin, unde l-a avut printre profesori și pe Carl Stumpf, unul dintre „elevii străluciți” ai lui Franz Brentano¹⁷. A obținut doctoratul cu o lucrare despre Heinrich Rickert, un autor aflat și el în descendența lui Brentano: *Der Begriff des theoretischen Wertes bei Rickert. Darstellung und Kritik* (1927)¹⁸. Aici nu face trimiteri directe la Brentano, dar în lucrările lui Rickert de care se ocupă în mod special, precum *Der Gegenstand der Erkenntnis* (1921), Brentano e adesea citat; așadar, în bibliografia tezei, Bagdasar menționează lucrarea lui Brentano, *Psychologie vom empirischen Standpunkt*.

Peste câțiva ani, în cursurile sale de logică, preluate la recomandarea lui C. Rădulescu-Motru, după ce Nae Ionescu și-a dat demisia, Nicolae Bagdasar a vorbit despre Brentano în capitolul despre judecată, în secțiunea despre semnificația copulei.

În cursul din anii 1933–1934¹⁹, în această secțiune, numită „semnificarea copulei”, rezumă mai întâi concluzia la care a ajuns privitor la judecată: „Judecata este, putem spune acum, o *aserțiune*, constituită din trei elemente fundamentale, simbolizate prin următoarele litere: S (subiectul), P (predicatul) și Este (copula)”²⁰. Prin urmare stabilește că simbolul logic al judecății este: S este P. Prin această opțiune fermă, Bagdasar se detașează de Rickert, care vorbea despre patru elemente ale judecății, alături de cele trei propunând și afirmarea și negarea²¹, element esențial și în concepția lui Brentano.

După ce a discutat anterior care este rolul fiecăruia dintre aceste elemente în judecată, Bagdasar ține să mai lămurească încă o chestiune în legătură cu copula,

¹⁶ N. Bagdasar, *Opere II: Portrete*, ed. cit., p. 82. Dora Mezdrea, *Nae Ionescu. Biografia*, vol. I, ed. cit., p. 321.

¹⁷ Vezi: Nicolae Bagdasar, *Opere I: Amintiri*, ediție îngrijită de Rodica Pandelescu și Gh. Vlăduțescu, prefață de Nicolae Bagdasar, postfață și note de Gh. Vlăduțescu, București, Editura Academiei Române, 2006, p. 118.

¹⁸ N. Bagdasar, *Der Begriff des theoretischen Wertes bei Rickert. Darstellung und Kritik*, Berlin, Emil Eberling, 1927; trad. în: Nicolae Bagdasar, *Conceptul de valoare teoretică la Rickert*, traducere, note și comentarii, anexe și postfață de Alexandru Boboc, București, Editura Paideia, 2017, p. 11–113.

¹⁹ N. Bagdasar, *Curs de logică 1933–1934*, editat de Șt. Cârstoiu, Facultatea de Filosofie și Litere din București [curs litografiat].

²⁰ *Ibidem*, p. 101, 102.

²¹ În *Curs de teoria cunoaștinței 1936–1937*, Bagdasar va spune că în concepția lui Rickert „afirmarea și negarea sunt elemente indispensabile și constitutive ale judecății” (N. Bagdasar, *Curs de teoria cunoaștinței 1936–1937*, partea I, vol. III, editor: Aurel Boia, p. 984). Tot acolo, Bagdasar și-a expus pe larg atitudinea față de această concepție. Textul e reluat în volumul tipărit: N. Bagdasar, *Teoria cunoaștinței – expunere sistematică și critică*, vol. II, București, Imprimeria Națională (Academia Română. Studii și cercetări, LVII), pp. 219sq.; ed. a 2-a: București, Casa Școalelor, 1944, pp. 514sq; reed.: București, Editura Univers Enciclopedic, 1995.

„pentru a preveni o înțelegere greșită asupra rolului și a funcțiunii ei”. Reamintește faptul că atunci când a fost vorba despre rolul copulei în judecată, a atras atenția că „în judecată, «este» nu înseamnă «există», ci că «este» raportează și asertează numai, predicatul despre subiect”. Totuși, spune el, sensul lui „este” a fost luat și în înțelesul de există, „este existent”, și se referă la „filosoful” Franz Brentano, „cel care a căutat să dea o interpretare existențială copulei”: „În adevăr, el susține că copula «este» afirmă existența subiectului cât și raportează predicatul la subiect. Astfel în judecata următoare: «tabla este neagră», «este» ar aserta și existența reală a tablei și însușirea ei de neagră”²².

Fără a dezvolta și fără se implica direct în aprecierea acestei interpretări, Bagdasar spune în continuare: „Dar împotriva acestei încercări a lui Brentano de a interpreta copula existențial, s-a ridicat cu energie J. St. Mill. Mill tăgăduiește semnificarea existențială a copulei, aducând argumente puternice în acest sens. El spune că dacă «este» ar însemna «este existent» atunci judecata următoare: «Smeul este înaripat», ar trebui să aibă sensul următor: «Smeul este o ființă reală înaripată», ceea ce ar fi complet fals. Căci smeul nu există nicăieri ca ființă reală, ci există numai ca plăsmuire a imaginației populare și poetice. Și oricine gândește și exprimă judecata: «smeul este înaripat», este convins de inexistența acestei ființe”²³. Bagdasar mai adaugă: „față de critica viguroasă a lui J. St. Mill, Franz Brentano a replicat că și în judecata: «Smeul este înaripat», copula are o semnificare existențială și ar însemna: «smeul există ca ființă imaginară». Cu alte cuvinte, și în această judecată se afirmă existența subiectului, dar se afirmă nu o existență reală, ci una imaginară”²⁴. Apoi, fără alte amănunte și precizări concluzionează: „E ușor de văzut că, interpretat astfel, sensul copulei este violentat fără temeii” și își întărește opinia spunând că: „Interpretarea lui Brentano a rămas izolată, căci nici un alt logician nu i-a adoptat teoria”²⁵.

Reluând problema în următoarele cursuri, Bagdasar și-a dat probabil seama de insuficiențele argumentative din această expunere, puțin convingătoare, astfel că în cursul din 1937–1938²⁶, secțiunea, numită de această dată „Sensul copulei «este»”²⁷, este augmentată, iar implicarea autorului în dispută este mai evidentă.

De această dată Bagdasar vine cu o nuanță, privitoare la *formula judecății* (numită anterior „simbolul logic al judecății”), spunând că „S este P” este „formula generală (s. m.) a judecății” și precizând că „este” e privit ca „tipul reprezentativ al predicării, deși el nu revine în toate judecățile”. Își justifică pe larg intervenția: „Căci nu numai «este» poate îndeplini oficiul de copulă, de raportare a predicatului la subiect, ci și atâtea alte noțiuni. Când zic: «Eu merg», «Calul aleargă», «Locomotiva pufăe» avem judecăți în toată puterea cuvântului și anume judecăți în care copula «este» nu apare. Aceasta dovedește, ceea ce de altminteri nici nu se simțea prea mare nevoie, că și alte verbe, nu numai verbul «a fi», exercită funcții

²² *Ibidem*, p. 102.

²³ *Ibidem*, p. 102, 103.

²⁴ *Ibidem*, p. 103.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ N. Bagdasar, *Curs de logică 1937–1938*, Facultatea de Filosofie și Litere din București [curs litografiat].

²⁷ *Ibidem*, p. 76–91.

copulative. În exemplele de judecăți de mai sus, avem următoarele perechi de noțiuni: «Eu» și «a merge», «Calul» și «a alerga», «Locomotiva» și «a pufăi», noțiuni ce sunt astfel legate între ele, încât formează judecăți. Cine face această legătură? Nu verbul în poziția lui infinitivală, ci verbul după ce primește anumite modificări, numite *inflexiuni*. Dacă afirm: «Eu a merge», nu am în această *afirmație* cum lesne se poate vedea, o judecată, dar această *afirmație* capătă sens predicativ de îndată ce verbul suferă inflexiunea necesară corespunzătoare. Inflexiunea verbului nu suplinește adeseori numai funcția asertivă a copulei, ci reprezintă și subiectul. Cu alte cuvinte, nu e nevoie ca întotdeauna subiectul să fie indicat, căci inflexiunea predicatului cuprinde și indicarea subiectului. În loc de «Eu merg» pot deci să spun numai «Merg», fiindcă nu poate fi îndoială asupra chestiunii, cine merge. Când zicem: «Merg» se înțelege imediat că subiect în această judecată nu este noțiunea «eu» care mă semnifică pe mine, nici noțiunea «tu» ce semnifică persoana cu care stau de vorbă, ci noțiunea ce semnifică o altă persoană despre care eventual discutaserăm mai înainte, «*El merge*»²⁸.

După acest excurs, Bagdasar revine la discuția despre semnificația copulei, mai precis la „problema lui «este», ca tipul reprezentativ al copulei în judecată”, care „nu e așa simplă cum pare la prima vedere”. „Termenul «este» e echivoc și din această pricină a dat loc la multe discuții și speculații infructuoase”, spune el, citând un fragment pe aceeași temă din: J. St. Mill, *Système de logique déductive et inductive*, trad. L. Peisse, Paris, 1866, p. 85: „S-ar umplea volume de speculații frivole asupra noțiunii *Ființei / Existenței (Ens, Entitas, Essentia, etc.)* cărora le-a dat naștere această dublă semnificare a cuvântului *a fi*, căruia se voia să i se găsească un sens care să se aplice la toate cazurile și care se presupunea ca trebuind să exprime totdeauna aceeași idee, când semnifică pur și simplu *a exista* și când semnifică *a fi* ceva determinat, ca *a fi* Socrate, *a fi* văzut, *a fi* o fantomă și chiar *a fi* o non-entitate. Negura formată în acest mic colț se răspândește curând pe toată suprafața metafizicii”²⁹.

Se simte deci obligat să stăruie asupra „vagului” acestui termen, „spre a-i desluși sensul lui just”. „Cauza neînțelegerilor dintre logicieni asupra acestei noțiuni stă în ambiguitatea sensului ei”, repetă el, recunoscând că „în adevăr, «este» nu apare numai ca funcție de copulă în judecată, ci uneori și ca funcție de predicat și în acest din urmă caz «este» înseamnă «a exista»”. Mai spune că: „Se părea totuși că în logică se ajunsese în vremurile din urmă la ideea, tacit sau pe față recunoscută, că «este» are numai sens copulativ, punându-se astfel capăt ambiguității ce persevera în veacuri ca o stâncă de granit”. Dar aceasta *se părea* numai, căci, după cum ne aduce la cunoștință: „din nou sensul predicativ existențial al lui «este» și-a găsit în gândirea contemporană un reprezentant de seamă în Franz Brentano, un reprezentant așa de energic, încât nu mai recunoaște lui «este» decât numai un singur sens: pe cel existențial”.

În continuare, Bagdasar consideră că „nu este inutil, ci foarte interesant” să cunoaștem cum pune acest gânditor „toate problemele cu care se ocupă, indiferent dacă putem sau nu să fim întotdeauna de acord cu el, cum pune problema sensului

²⁸ *Ibidem*, p. 76–78.

²⁹ *Ibidem*, p. 78.

existențial al lui «este» și cum o desleagă, ca să vedem apoi dacă are sau nu dreptate”: „Brentano susține că nu i se poate atribui copulei «este» sau «nu este» altă funcțiune decât una existențială; că toate judecățile fără deosebire se reduc la judecăți existențiale. Orice judecată categorică poate fi tradusă, fără să-și schimbe cu nimic sensul, într-o judecată existențială «este» sau «nu este» al judecății existențiale, luând în acest caz locul copulei. Pentru a dovedi acest lucru, Brentano dă câte un exemplu din cele patru clase de judecăți categorice tradiționale: universal și particular afirmative, universal și particular negative. Judecata categorică: «Toți oamenii sunt muritori» are același sens cu judecata existențială: «Un om nemuritor nu este» sau cu judecata: «Nu există un om nemuritor». Judecata categorică particular afirmativă: «Un oarecare om este bolnav» are același înțeles ca judecata existențială: «Un om bolnav este» sau cu judecata: «Există un om bolnav». Judecata categorică universal negativă: «Nici o piatră nu este vie» are același sens existențial ca judecățile: «O piatră vie nu este», «Nu există o piatră vie». Judecata particulară negativă: «Un oarecare om nu este erudit» are același înțeles ca judecățile existențiale: «Un om neerudit este», «Există un om neerudit»³⁰.

Bagdasar ne asigură că pentru Brentano „nu mai încapă nici o îndoială că toate judecățile pot fi reduse la judecăți existențiale, chiar și acele judecăți care par că se sustrag acestei reduceri”. Spune că, pentru a-și completa argumentarea și a dovedi că cele susținute de el se aplică și acelor judecăți, Brentano ia chiar exemplul cu ajutorul căruia J. St. Mill căutase să combată sensul existențial al copulei „este”. Pentru a înțelege mai bine teoria lui Brentano, Bagdasar ne prezintă, „în puține cuvinte”, care este interpretarea lui Mill, logicianul englez care „recunoaște că, pe lângă un simplu sens de predicare, copula «este» *pare* să aibă și înțelesul de *există*”: „Astfel în judecata: «Socrate este drept» se afirmă despre Socrate însușirea de a fi drept, dar din cauza ambiguității lui *este*, se pare că în această judecată se mai afirmă ceva: existența lui Socrate. Propoziția: «Socrate este just» pare să cuprindă prin urmare două judecăți, una explicită, «Socrate este just» și alta implicită «Socrate este existent». Acest exemplu însă, nu dovedește, după Mill, decât cel mult că termenul «este» e ambiguu și că uneori poate funcționa ca predicat într-o judecată, iar nicidecum privit în rolul lui de copulă, ar semnifica existența. Că întrebuițarea lui ca copulă, spune Mill, nu cuprinde în mod necesar afirmarea existenței, reiese dintr-o propoziție ca aceasta: «Un centaur este o ficțiune a poezilor», propoziție în care nu poate fi implicat că centaurul există, pentru că propoziția însăși enunță anume, că obiectul nu are existență reală»³¹.

Pentru a fi mai scurt și mai clar, Bagdasar redă felul în care Brentano caută să arate că totuși reducția este posibilă, cu vorbele acestuia, dintr-o scrisoare adresată lui Mill și reprodusă în lucrarea *Psychologie vom empirischen Standpunkt* (1874): „Propoziția: «Un centaur este o ficțiune a poezilor» nu pretinde, cum observați Dvs. cu dreptate, că un centaur există, dimpotrivă contrariul. Dar ea pretinde pentru a fi adevărată cel puțin să existe altceva, anume o ficțiune a poezilor, care într-un chip particular unește părți ale organismului omenesc și părți ale calului. Dacă n-ar exista o ficțiune a poezilor și dacă n-ar exista un centaur imaginat de poezi, judecata

³⁰ *Ibidem*, p. 80, 81.

³¹ *Ibidem*, p. 82.

ar fi falsă; și semnificarea ei nu este în realitate alta decât: «Există o ficțiune poetică, care gândește, unite într-o ființă vie, partea superioară a corpului omenesc cu corpul unui cal», sau (ceea ce spune același lucru): «Există un centaur *imaginat* de poeți». La fel este valabil, când spun: «Jupiter este un Non-Ens», adică desigur el este ceva care există numai în imaginație, nu însă și în realitate. Adevărul propoziției nu pretinde că există un Jupiter, dar desigur că există altceva. Dacă n-ar fi *ceva, care să existe numai în reprezentare*, propoziția n-ar fi adevărată³².

După această prezentare a problemei, Bagdasar se întreabă: „Care este adevărul asupra acestei chestiuni? Are Mill dreptate, sau Brentano? Copula «este» se prezintă cu un sens existențial, sau nu?»: „Să luăm teoria lui Brentano și să vedem dacă ea se ține. Credem că oricine citește cu atenție rândurile reproduse mai sus, este isbit de două lucruri: de sensul larg pe care îl dă Brentano noțiunii de existență și de o [îngustime] de care se face vinovat. Dacă în sfera noțiunii de existență intră tot ceea ce formează obiect de gândire, atunci judecata: «Un centaur este o ficțiune a poezilor», este firește o judecată existențială. Dar în cazul acesta trebuie luat în cercetare noțiunea de existență și arătat câte aspecte are ea. Nimănui nu i se poate interzice, fără îndoială, de a extinde cât voiește sensul noțiunii de existență, cu o condițiune însă: de a ni se mărturisi extinderea peste sensul obișnuit și îndeobște recunoscut al noțiunii, pentru ca în chipul acesta să nu se dea loc la confuzii și neînțelegeri. «Un centaur este o ficțiune a poezilor» nu este o judecată existențială, dacă prin existență înțelegem ceva real, adică ceva pentru cunoașterea și gândirea căreia presupun direct sau indirect acte perceptive. Noțiunea de existență are un sens restrâns și acest sens restrâns este gândit când se vorbește de judecăți existențiale. Prin existență în acest sens se înțelege existența *reală*, adică o existență mijlocit sau nemijlocit perceptibilă. În acest sens restrâns nu intră obiectele imaginate sau simplu gândite, ci dimpotrivă judecata existențială afirmă realitatea obiectelor ei în opoziție cu existența obiectelor imaginare gândite. Dacă prin existent înțelegem tot ceea ce gândim, atunci termenul de existență devine atât de general și de vag, încât nu mai spune nimic. Și dacă în acest caz afirm despre un obiect oarecare că există, eu n-am afirmat de fapt nimic, căci existența obiectului era deja gândită odată cu gândirea lui³³.

Pentru a face mai inteligibil ceea ce vrea să spună prin: „Dacă prin existent înțelegem tot ceea ce gândim, atunci termenul de existență devine atât de general și de vag, încât nu mai spune nimic”, Bagdasar propune o ipoteză: „Să presupunem că cineva dorește să ne vorbească despre ceva, despre care noi n-am mai auzit [până] în momentul acela nimic și facem judecata următoare: «Avzetim este (sau, ceea ce după Brentano, este același lucru, există)». Auzind această judecată pe care o afirmă preopinental nostru, suntem lămuriiți cu o iotă măcar, asupra subiectului judecății? Știm noi ceva mai mult despre «Avzetim» prin judecata «Avzetim este (sau există)» decât atunci când spunem pur și simplu «Avzetim»? Extinzând sfera noțiunii existent cu mult dincolo de ceea ce cuprinde ea în mod curent, am introdus în sfera ei obiectele reale fizice, cât și fenomenele reale posibile, lumea terestră, cât

³² *Ibidem*, p. 83, 84. N. Bagdasar citează după: Fr. Brentano, *Psychologie vom empirischen Standpunkt*, Leipzig, Felix Meiner, 1925, zweiter Band, p. 61.

³³ *Ibidem*, p. 84–86.

și lumile supramundane, infernul cu paradisul, cât și pe Dumnezeu, obiectele reale și fictive, cât și absurditățile logice, într-un cuvânt tot ceea ce poate fi gândit într-un chip oarecare. De aceea când se afirmă: «Avzetim este (sau există)», nu se afirmă în realitate nimic, căci pe mine, care aud judecata: «Avzetim este (sau există)», nu mă interesează că Avzetim are o existență generică și prin urmare infinit de vagă, ci mă interesează ce fel de existență anume are Avzetim: una reală sau una fictivă, una umană sau una divină, una reală sau una irațională, etc.? «Avzetim este (sau există)» este o judecată incompletă, sau mai bine spus nu este o judecată, dacă prin judecată înțelegem o operație de cunoaștere. «Avzetim este (sau există)» devine o judecată de abia din momentul în care noi *aflăm* ceva despre Avzetim, adică dacă adăugăm la noțiunile de mai sus un predicat veritabil. «Avzetim este un cuvânt construit arbitrar de mine» este într-adevăr o judecată, fiindcă ea cuprinde în sine o cunoaștere: eu știu acum ceva despre Avzetim»³⁴.

Bagdasar duce astfel în derizoriu faptul că, pentru Brentano, „nu mai încapă nici o îndoială că toate judecățile pot fi reduse la judecăți existențiale, chiar și acele judecăți care par că se sustrag acestei reduceri”, oprindu-se nejustificat din lectura lucrării lui Brentano, din care citează și în care acesta își dezvoltă și nuancează raționamentul, astfel încât mărturisește că l-a lămurit în această privință și pe Mill, cel pe care Bagdasar îl receptează doar cu jumătate de măsură. În fond, Bagdasar s-a dovedit a fi *organic* revoltat împotriva judecăților existențiale: în volumul său cu „portrete” amintind de remarcă lui Nae Ionescu cum că „deosebirea fundamentală între concept și judecată nu este în conținutul obiectiv, pe care îl raportează unul sau celălalt, ci în nota existențială pe care o închide judecata, care lipsește la concept” (p. 123)³⁵ își lansează atacul: „Această deosebire nu este justificată, fiindcă nu orice judecată închide, ca să ne exprimăm ca el, o notă existențială: există judecăți care se raportează la ficțiuni, la fantome și la atâtea alte fenomene care nu au o existență reală”³⁶.

Bagdasar îl acuză pe Brentano de o lărgire exagerată a noțiunii de existență, fără a depune efortul de a defini existența în concepția lui, deși putea să ia exemplul necesității acestei definiri reciproce chiar din pagina din *Psychologie* în care Brentano își expune corespondența cu Mill, în care menționează câteva divergențe față de acesta, pe care le are și în privința concepției asupra existenței.

Bagdasar consideră, pe lângă faptul că Brentano se face vinovat de extinderea nepermisă a sensului noțiunii de existență, prin aceasta lipsindu-l de orice înțeles, că i se mai poate imputa ceva: „Dar Brentano mai săvârșește și o [eroare]. Pentru a dovedi caracterul existențial al judecății: «Centaurul este o ficțiune a poezilor», el recurge la imaginația poetică, care este, fără îndoială o facultate sufletească reală, argumentând: centaurul nu are desigur o existență reală, dar are o existență reală aceea facultate a poezilor, imaginația, care gândește centaurul. El trece, cu alte cuvinte, de la problema care este în discuție, a naturii existențiale a centaurului, la

³⁴ *Ibidem*, p. 86–88.

³⁵ În ediția citată mai sus: Nae Ionescu, *Opere*, vol. III, *Cursuri de logică*, I, ed. cit., p. 270: „conținutul exprimat în concept și conținutul exprimat în judecată nu este că judecata ar fi compusă din mai multe concepte –, ci înseamnă că judecata închide întotdeauna în ea o notă existențială, pe care conceptul nu o are”.

³⁶ N. Bagdasar, *Opere II: Portrete*, ed. cit., p. 100.

chestiunea, pe care nimeni n-o contestă și care n-are nicio legătură logică cu existența centaurului, la chestiunea naturii existențiale a imaginației ca facultate sufletească. Cât de nelegitimă este această trecere, ne dăm suficient de clar seama, dacă reducem problema la o întrebare precisă. Întrebarea ce se pune este aceasta: ce este centaurul? La această întrebare, mai clară și mai precisă decât care nu există alta, Brentano răspunde: imaginația poezilor este reală³⁷.

Bagdasar se arată mirat cum „un gânditor atât de perspicace ca Brentano, capabil să descopere și să sesizeze cele mai fine subtilități, a putut să susțină că judecățile «Există o ficțiune poetică, care gândește unite într-o ființă vie, partea superioară a corpului omenesc cu corpul unui cal» și «Există un centaur *imaginat* de poezi», sunt identice?”. El arată că subiectul din prima judecată este „o ficțiune poetică ...”, iar cel din a doua judecată „un centaur imaginat de poezi” și, chiar dacă predicatul este același, este afirmat despre subiecte cu totul diferite și, prin urmare, judecățile diferă. Astfel, Bagdasar ajunge la următoarea concluzie: „ceea ce vrea să susțină Brentano, nu se poate menține”.

Bagdasar îl atacă astfel pe Brentano de pe pozițiile unei logici predicative, în timp ce Brentano a fost adeptul unei logici nepredicative, cu un singur membru (subiectul). E firesc deci ca Bagdasar și Brentano să înțeleagă lucruri diferite cu privire la „identitatea” dintre cele două judecăți, de care se miră Bagdasar. Dar, dacă citim mai atent, observăm că Brentano nici nu vorbește despre identitate, ci despre „aceeași semnificație” (*seine Bedeutung*). Pentru o ilustrare a diferenței conceptuale dintre cei doi, e de ajuns să spunem că, de exemplu, o judecată de tipul „ploaie” ar deveni ceva de genul „Jupiter ploaie”, la Bagdasar, față de „Ploaia există”, la Brentano (vezi *infra*).

Rezultatul pe care Bagdasar îl consideră demn de reținut după această „atentă cercetare” e că „copula «este» nu are sens existențial”. E rezultatul pe care și-l propusese inițial. Nici nu mai era nevoie de „analiza atentă” la care se referă și care nu are prea mare consistență, deși în unele rânduri Bagdasar se străduiește să reproducă exact aserțiunile lui Brentano.

Abia câteva pagini mai încolo, Bagdasar dă câteva explicații despre concepția lui Brentano: „...Franz Brentano, ridicându-se împotriva teoriilor cari susțineau că judecata este o sinteză de două reprezentări, încerca să dovedească netemeinicia lor, pentru a demonstra că ceea ce caracterizează judecata nu este o unire de reprezentări, ca în judecata afirmativă, sau o separare de reprezentări, ca în judecata negativă, ci cu totul altceva: o recunoaștere (*ein Anerkennen*) sau o respingere (*ein Verwerfen*). Nu faptul reunirii sau separării de reprezentări este fundamental și universal pentru actul judecării, ci faptul recunoașterii și al respingerii, pe care, după Brentano, îl întâlnim în orice judecată”³⁸.

O serie de precizări lămuritoare în legătură cu concepția lui Brentano va aduce abia Mircea Florian în cursul său de logică, preluat după ce Bagdasar nu s-a mai arătat interesat să-l susțină, în 1939. Fusese și el elevul lui C. Rădulescu-Motru, iar în timpul studiilor de la Berlin, făcute înaintea lui Bagdasar, între 1912–

³⁷ N. Bagdasar, *Curs de logică 1937–1938*, ed. cit., p. 88, 89.

³⁸ *Ibidem*, p. 153.

1914, s-a apropiat și el de Carl Stumpf, căruia i-a și dedicat un amplu articol în *Noua Revistă Română*, în care îl menționa pe Brentano, printre cei care i-au marcat acestuia evoluția intelectuală, iar prin el recunoștea și influența lui Aristotel și Thomas din Aquino, precum și a școlii empirice engleze „cel puțin ca imbold”³⁹. În cursul de logică și epistemologie din 1945–1946⁴⁰, Mircea Florian a reluat exemplul discutat de Mill în logica lui despre Socrate spunând și el că „totuși s-a crezut că propoziția «Socrate e drept» implică nu numai că însușirea de «drept» poate fi afirmată despre Socrate, ci, mai mult, că Socrate este sau există. În acest context amintește că: „În [mod] deosebit, printre contemporani, Franz Brentano, care în tinerețe a avut o formație tomistă, a propus să reducem toate propozițiile la o judecată de existență: «Socrate este drept» echivalează cu «Socrate cel drept este (există)». «A se aseamăna cu B» echivalează cu «A aseamănat cu B există»”⁴¹.

Florian, invocând același concept al „existenței reale” presupus și de Bagdasar, relevă un foarte serios impediment al teoriei. Referindu-se la exemplele lui Brentano, spune: „Propoziția «Centaurul este om și cal» nu poate fi redus la «Centaurul – om și cal este», fiindcă, pentru noi, centaurul este o ființă mitică, ireală. Tot așa propoziția «Triunghiul e o figură geometrică» nu se poate transpune în «Triunghiul ca figură geometrică este». Sau, dacă ne închipuim că o putem face, cauza e că verbul «a fi» a primit o accepție diferită de aceea a existenței reale”. Florian consideră că „e nevoie de o cercetare mai adâncită a lui «a fi» ca predicat logic”. Deși a deosebit până aici (fără probleme) între „a fi – copulă” și „a fi existențial”, se întreabă „Sunt aceste două sensuri atât de deosebite?” și ne previne, înainte de a prezenta cercetarea „oarecum monografică” a lui H. Rickert din *Die Logik des Prädicats und das Problem der Ontologie* (1930): „Se va vedea îndată că nu. Deosebirea este totuși, însă numai după o diferențiere nouă a celui de-al doilea «a fi»”⁴².

Florian mai amintește de concepția lui Brentano când vorbește despre *teoria sincatetică*, a treia mare teorie asupra esenței judecății (după *teoria sintetică* și *teoria analitică*)⁴³. General vorbind, Florian spune că această teorie susține că esența judecății „stă într-un act de asentiment sau refuz, de aderență sau inaderență, de recunoaștere sau respingere, de afirmație sau negație, de *credință* sau îndoială (suspendarea judecății), pe scurt stă într-o atitudine a conștiinței, atitudine care poate fi interpretată ca o manifestație a inteligenței, sentimentului și voinței sau a unei conlucrări a acestora cu predominarea celor două din urmă”⁴⁴. Florian amintește că „teoria a fost numită a «valabilității» fiindcă, potrivit acestei teorii,

³⁹ Mircea Florian, „Filosofia lui Carl Stumpf”, în *Noua Revistă Română*, vol. XV, nr. 23, 11 mai 1914, p. 349–353. Articolul este reproduș în: Mircea Florian, *Publicistică*, vol. I: *Filosofia timpului nostru*, ediție critică, text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Adrian Michidută, Craiova, Editura Aius, 2005, p. 225–252.

⁴⁰ Mircea Florian, *Curs de Logică (IV) și Epistemologie 1945–1946*, A.S.F.L. /Universitatea din București. Facultatea de Litere și Filosofie. [Curs litografiat].

⁴¹ *Ibidem*, p. 134.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Florian o numește după un termen folosit în filosofia stoică, de la cuvântul grecesc *synkatathesia* = asentiment, adeziune. Teoria a mai fost numită „teoria valabilității” (*Geltungstheorie*) de către B. Erdmann.

⁴⁴ M. Florian, *Curs de Logică (IV) și Epistemologie 1945–1946*, ed. cit., p. 147.

judecata nu este o relație predicativă, ci conștiința valabilității unui ansamblu de reprezentări, conștiința ce însoțește orice judecată”⁴⁵.

În cadrul aceste teorii prezintă astfel poziția lui Brentano: „Franz Brentano, trecut la empirism, după o formație tomistă în cadrul catolicismului, depășește pe filosofii empiriști de până acum printr-o gândire mai adâncă și mai bogată. El propune o nouă clasificare tripartită a fenomenelor sufletești: reprezentare, apoi judecată, în fine iubire-ură (sentimente și dorințe). Inteligența tradiției este împărțită la el în două grupe ireductibile: reprezentare și judecată. Brentano nu consideră judecata nici un act ireductibil de credință (Hume, Mill), nici un act de voință (Stoicii, Descartes), ci o definește ca o funcție autonomă a conștiinței. Ea constă din recunoașterea sau respingerea unei reprezentări, recunoașterea adevărului sau existenței acelei reprezentări. Din aceasta Brentano derivă, ca și Hume, că judecata are un singur termen (reprezentare), la care se adaugă afirmarea (recunoașterea). [...] Pentru Brentano, propoziția «A este» echivalează cu «A este recunoscut» sau asupra lui se îndreaptă actul *intențional* al judecății, întru cât caracteristica conștiinței este raportarea sau intenționalitatea la ceva (o reprezentare, un obiect reprezentat). Orice act de conștiință sau este reprezentare sau se raportează la o reprezentare”⁴⁶.

Cu acest prilej, Florian aduce și o critică teoriei lui Brentano: „Teoria lui Brentano atribuie judecății o putere pe care ea n-o posedă, aceea de a recunoaște existența unei reprezentări. «A este» nu înseamnă o recunoaștere, o propoziție existențială a lui A ci este o determinare a lui A, iar această determinare presupune existența ca o reprezentare sau noțiune. «Existența» nu e o credință sau un act de judecată, ci o reprezentare. Esențialul e examenul noțiunii de existență, examen rezervat «judecăților de existență». În judecata «A este» nu se enunță *un obiect*, ci se enunță *despre un obiect*”⁴⁷.

Florian reia referințele la Brentano când discută *impersonalele* sau „propozițiile fără predicat”. El spune că aceste propoziții au servit „ca reazem pentru o teorie a judecății care a înglobat și propozițiile fără subiect”. „Această teorie, spune Florian, al cărei autor adesea citat este Brentano, are ca scop să înlăture teoria predicativă sau particulară a judecății și să instituie o teorie nonarticulară”. Florian prezintă teoria lui Brentano recurgând la propriile lui cuvinte: „Toate judecățile, declară Brentano, n-au predicat fiindcă constau numai dintr-un element, dintr-o reprezentare, la care se adaugă funcția specifică sau ireductibilă a judecății, o funcție de calificare, anume «recunoașterea» (*Anerkennen*), afirmația sau «respingerea» (*Verwerfen*), negația, iar «recunoașterea» sau afirmația este tot una cu existențialitate și «respingerea» sau negația cu neexistențialitate”⁴⁸.

„Pe scurt, – spune Florian, după Brentano, – propoziția elementară, alcătuită dintr-o reprezentare recunoscută sau respinsă, este propoziția existențială. Ea este modelul oricărei judecăți, deci și al așa numitelor «propoziții fără subiect». Impersonala «ploaie» este egală cu «ploaia există», «e frig» = «frig există», «mi-e

⁴⁵ *Ibidem*, p. 147, 148.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 154, 155.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 155.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 255.

foame» = «foamea există»⁴⁹. Florian ne informează printr-o notă că „o expunere critică a chestiunii a dat, din punctul de vedere al lui Brentano, Anton Marty în *Über subjektlose Sätze und das Verhältnis der Grammatik zu Logik und Psychologie* (1884), republicat în *Gesammelte Schriften*, vol. 2, 1918⁵⁰.

În capitolul despre „judecata de existență”, sintetizează („reînprospătează”) concepția lui Brentano: „Teoria nepredicativă a judecării, reprezentată de Brentano, se înfățișează ca o teorie a judecării existențiale. Judecata n-are predicat și totuși e totdeauna o propoziție existențială. [...]. Orice judecată, susține Brentano, presupune o reprezentare care este obiectul (deci subiectul) judecării. Însă ea este mai mult decât o reprezentare, este un act ireductibil care constă din recunoaștere (afirmare) sau respingere (negație). Judecata constă dintr-un singur element afirmat sau negat. «A este» (recunoscut); «A nu este» (e respins sau negat). Judecata existențială e o judecată cu un singur membru (subiectul), e deci o judecată fără predicat, contrar impersonalelor care erau «propoziții fără subiect». Teoria lui Brentano, cum știm, transformă «propozițiile fără subiect» în propoziții fără predicat sau existențiale: «ploaie» = «ploaia există». Deci judecata de existență, după Brentano, are rolul de model al oricărei judecări sau de judecată elementară⁵¹.

Mircea Florian menționează că împotriva lui Brentano, Cristoph Sigwart „consideră ca bun temeiul că judecata existențială nu recunoaște sau respinge o reprezentare; întru cât având o reprezentare, nu mai e nevoie să o recunosc și nu am puterea de a o respinge. De aceea în judecata de existență nu este dată o simplă reprezentare recunoscută sau respinsă, ci un plus ce-l atribuim reprezentării în predicat, anume un obiect gândit într-o relație, fie cu lumea, fie numai cu mine⁵².

Pe lângă faptul că Florian menționează critici ai lui Brentano (în rândul cărora se poate înscrie și el, alături de Bagdasar), în cursul său invalidează aserțiunea lui Bagdasar cum că „Interpretarea lui Brentano a rămas izolată, căci nici un alt logician nu i-a adoptat teoria”. Florian se referă și la câțiva autori care au îmbrățișat concepția lui Brentano: la Hugo Bergmann care o aplică la percepție în *Untersuchungen zum Problem der Evidenz der innern Wahrnehmung* (1908), unde spune că „percepția este

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Mai face trimitere la Th. Lipps, *Grundriss der Logik*, ed. III, 51–52. E vorba de fapt de: Theodor Lipps, *Grundzüge der Logik*, dritte, mit der zweiten übereinstimmende Auflage, Leipzig, Verlag von Leopold Voss, 1923, p. 51, 52.

⁵¹ *Ibidem*, p. 284. În *Recesivitatea ca structură a lumii*, Mircea Florian se va referi astfel la această concepție a lui Brentano care nu e reductibilă la concepția despre judecata cu un singur termen: „Mai ales sub influența gânditorului austriac Franz Brentano, s-a încercat uneori de a se reduce judecata la un singur termen care este o reprezentare, de exemplu «pom», «stea» etc. Dar Brentano nu se poate opri la acest pretins unic termen, ci îi adaugă două funcții: afirmare (e recunoscut) sau negație (e respins), de exemplu, pomul este, pomul nu este. Judecata de existență este judecata tipică, la care se reduc celelalte feluri de judecată, de exemplu, «pomul este verde» etc. Nu este greu de observat că recunoașterea sau respingerea, fără de care judecata nu este posibilă, este al doilea termen sau cel puțin un surrogat al lui, o transpunere a lui pe alt plan” (Mircea Florian *Recesivitatea ca structură a lumii*, volumul I, text integral, ed. îngrijită, postfață și note de Nicolae Gogoneață, cu un cuvânt preliminar de Anca Florian Neagu, București, Editura Fundației PRO, 2003, p. 24).

⁵² *Ibidem*, pp. 284, 285. Florian face trimitere la: Sigwart, *Logik*, 96 și urm. În Biblioteca Facultății de Filosofie din București se găsește volumul care a aparținut lui Mircea Florian: Christoph Sigwart, *Logik*, vierte, durchgesehene Auflage besorgt von Heinrich Maier, erster Band: *Die Lehre vom Urteil, vom Begriff und vom Schluss*, Tübingen, Verlag von J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1911.

o judecată tetică (de poziție) care implică recunoașterea unui conținut intuitiv⁵³, la slavistul Franz Miklosich care, influențat de teoria non-articulară, a consacrat expresia „propoziții fără subiect” în studiul *Subjektlose Sätze* (1883)⁵⁴ și la neotomistul Joseph Geysler care, în *Grundlagen der Logik und Erkenntnistheorie* (1909), sub influența fenomenologiei lui Husserl, „care urmează în acest punct luminoasa sugestie a lui Franz Brentano”, „susține că ceea ce deosebește judecata de simpla noțiune este un «gând intențional» sau orientat spre un obiect”⁵⁵.

Astăzi, influența în logică a lui Franz Brentano este discutată mai ales în legătură cu Școala de filosofie Lvov (Lemberg)-Varșovia înființată de Twardowski în 1895, reprezentată prin logicieni precum Jan Łukasiewicz și Stanisław Leśniewski și ajunsă la apogeu prin contribuțiile lui Alfred Tarski.

Față de aceste realizări, cele din filosofia românească sunt palide, dar, totuși, prin autori precum cei mai sus menționați, nu se poate spune că Brentano a fost un necunoscut⁵⁶, cum am putea avea impresia dacă am răsfoi *Istoria filosofiei moderne (Omagiul profesorului Ion Petrovici)*, editată sub egida Societății Române de Filosofie între anii 1937–1939, în care Brentano e amintit doar tangențial. Situația nu e singulară: soții Kneale, în mult mai cunoscuta lucrare *The Development of Logic* (1962)⁵⁷, îi acordă lui Brentano doar o notă de subsol⁵⁸. Mai generos a fost, în această privință, Anton Dumitriu care, deși l-a ignorat în *Curs de Istoria logicii* din 1947–1948, în lucrarea tipărită în 1969 i-a acordat o pagină⁵⁹, după ce l-a citat în mai multe rânduri.

⁵³ *Ibidem*, p. 155.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 250.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 97.

⁵⁶ Un alt autor român care s-a referit la concepția logică a lui Franz Brentano, în perioada interbelică, a fost Mihai Uță, profesor suplinitor la catedra de logică, teoria cunoașterii și istoria filosofiei la Facultatea de Filosofie și Litere din Iași, între 1930–1938. Vezi: Mihai Uță, „Afirmația și negația”, în *Revista de filosofie*, vol. XXIV, nr. 1, 1939, p. 38–72 [51–53]. Cursul său de logică nu a fost publicat.

⁵⁷ William Kneale and Martha Kneale, *The Development of Logic*, Oxford, Clarendon Press, 1962; în numeroase rânduri reeditată.

⁵⁸ Vezi ediția în limba română: William Kneale, Martha Kneale, *Dezvoltarea logicii*, traducere de Sorin Vieru și Ușer Morgenstern, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975, p. 40.

⁵⁹ Anton Dumitriu, *Istoria logicii*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1969, p. 637, 638. Pagina a fost reluată fără modificări în următoarele ediții: ediția a 2-a revăzută și adăugită, 1975, p. 764, 765; ediția a 3-a revăzută și adăugită, vol. 3, București, Editura Tehnică, 1997, p. 307, 308. Lucrarea a cunoscut și o ediție în limba engleză; vezi: Idem, *History of Logic*, volume III, Tunbridge Wells, Kent, Abacus Press, 1977, p. 314.